

JOSÉ OLCINA

L'opinion publique en Belgique entre 1812 et 1814. Les Belges face à l'écroulement de l'Empire

(Mémoires de la classe des lettres, Collection in-8, 3e série, vol. 52), Bruxelles, Académie royale de Belgique, 2011, 440 p.

Met zijn boek over de publieke opinie in België tijdens de Franse periode neemt José Olcina een draad op uit de nationale historiografie die ver terug reikt maar lang niet versleten is. De politieke gezindheid van de bevolking in de 'negen verenigde departementen' is van bij het begin een historiografische splijtzwam geweest. Hoewel : juister is het te schrijven dat historici van uiteenlopende signatuur op de publieke opinie hun eigen politieke en ideologische aspiraties hebben geprojecteerd. Elke uitspraak over de acceptatie of de verwerping van het Franse regime door de inwoners van het gebied dat vanaf 1830 België werd, impliceert immers bijna automatisch een stellingname in de grote politieke en ideologische debatten die de Belgisch-nationale historiografie hebben getekend : Belgisch versus Frans, katholiek versus liberaal, Vlaams en Waals versus elkaar of versus België¹. Dat het thema sinds verschillende decennia wat uit de aandacht is verdwenen, betekent niet dat er een consensus zou zijn bereikt. De vele publicaties waarin twintig jaar geleden naar aanleiding van de *bicentenaire* van 1789 op de Franse periode in België en haar erfenis werd teruggeblikt, maken ten overvloede duidelijk hoezeer de oude verdeeldheden nog doorleven in de

hedendaagse historiografie². José Olcina verdient alle lof voor het nieuw leven dat hij dit oude maar onbesliste debat inblaast.

De grote verdienste van zijn werk is dat het de bronnen resoluut centraal stelt. Het boek behandelt jammer genoeg slechts de laatste twee jaar van de Franse aanwezigheid in België, maar het doet dit wel ten gronde. De hoeveelheid geraadpleegde bronnen is enorm. De basis wordt gevormd door de rapporten en correspondentie van de prefecten van de negen departementen, van de algemeen commissaris voor politie Bellemare in Antwerpen en van een hele serie functionarissen, veelal gericht aan de ministers van Binnenlandse Zaken en Politie. Daarnaast werden memoires, eigentijdse kronieken en kranten geraadpleegd als aanvulling op het officiële discours. Het boek kent een minutieuze chronologische opbouw die erop gericht is om de informatie uit de bronnen terug te plaatsen in zijn context. Die aanpak heeft het enorme voordeel dat de impact van de eigentijdse gebeurtenissen op de publieke opinie heel precies kan worden gevolgd. Het resultaat is een uiterst gedetailleerd en genuanceerd verhaal waarin rekening wordt gehouden met de invloed van een veelheid aan parameters op de evolutie van het publieke opinie tijdens de turbulente zwanenzang van het Napoleontische regime in België.

Op deze manier rekt Olcina af met de gewoonte van heel wat van zijn voorgangers om de publieke opinie te kenmerken aan de

1. MARIE-ROSE THIELEMANS, "De Jemappes (1792) à Waterloo (1815) : courants de l'historiographie belge aux XIXe et XXe siècles", in *La Storia sulla storiografia Europea sulla Rivoluzione Francese. Relazioni congresso associazione degli storici europei maggio 1989*, Rome, 1990, p. 209-260.

2. SERGE DERUJETTE, "La Révolution française dans l'historiographie belge récente : enjeux et sphères d'intérêt", in HERVÉ HASQUIN (dir.), *La Belgique française, 1792-1815*, Bruxelles, 1993, p. 459-468..

hand van enkele zorgvuldig uitgekozen maar volstrekt contextloze citaten uit prefectorale rapporten, liefst met een verwijzing naar het 'karakter' van de Belgen of een andere diepgewortelde en dus onveranderlijke oorzaak. De kern van Olcina's argument luidt daarentegen dat de publieke opinie tijdens de laatste jaren van het Napoleontische bewind voortdurend onderhevig was aan schommelingen. Het ritme van die schommelingen hing samen met de wisselende krijgskansen van de Franse legers en de door de oorlog veroorzaakte lasten van de conscriptie, rekwisitie en extra belastingen. De evolutie van de publieke opinie in de Belgische departementen verschilde weinig tot niet van die in het oude Frankrijk. De mate van identificatie met het Franse gezag vertoonde lokale variaties maar was evenredig aan Napoleons successen op het slagveld. Olcina verwijst voor die constatering naar de zo gehate conscriptie, die tijdens de laatste jaren van het Franse bewind vrij trouw werd opgevolgd, uitgezonderd in periodes waarin het voortbestaan van het Franse gezag twijfelachtig leek, zoals in de weken volgend op de Slag bij Leipzig (1813). De publieke opinie ten aanzien van het bewind was uiterst pragmatisch en altijd conditioneel en werd sterk gestuurd door de hoop op vrede en stabiliteit. Met deze analyse verkrijgt Olcina het veelal eenzijdige en monolithische beeld van de oudere historiografie over dit thema. Met name het idee dat de Belgen na Napoleons Russische nederlaag in 1812 de vrije loop gaven aan hun jarenlang opgekropte anti-Franse gevoelens, blijkt een door patriottisme ingegeven fictie.

In dezelfde beweging lijkt Olcina evenwel iedere ruimte voor meer structurele en politieke elementen in de verklaring van de publieke opinie te ontkennen. Nochtans duidt

hij zelf enkele elementen aan die een meer blijvende invloed uitoefenden op de mate van acceptatie van het Franse gezag, waaronder taal (grotere weerstand in de Nederlandstalige dan de Franstalige departementen), sociale klasse (grotere weerstand bij de lagere klassen en de oude adel dan bij de middenklasse), geografie (het doorleven van identificaties met vroegere vorstendommen), religie en heimwee naar de voormalige Oostenrijkse soeverein. Aan deze meer structurele factoren lijkt hij echter slechts een bijkomende rol toe te kennen, aangezien hij zich in de eindconclusie louter beperkt tot het verloop van de oorlogshandelingen om de evoluties in de publieke opinie te verklaren. Nochtans verwezen de Franse functionarissen zelf op gezette tijden naar dergelijke factoren en waagden ze zich nu en dan aan generaliserende uitspraken over de gezindheid van (delen van) de Belgische bevolking. Het lijkt erop dat Olcina in zijn legitieme streven naar een meer evenwichtige, contextuele en neutrale analyse van de publieke opinie het politieke element onterecht marginaliseert. Zo laat zijn analyse geen ruimte voor de mening van rabiate tegenstanders van het Franse gezag, die de legitimiteit ervan op politieke of ideologische gronden betwistten. Olcina maakt wel gebruik van enkele door anti-Franse burgers geschreven kronieken maar besteedt geen aandacht aan het grote contrast tussen deze documenten en de veelal positief gestemde rapporten van de prefecten.

Een deel van het probleem ligt bij de weinig bevredigende definitie van het begrip publieke opinie die de auteur hanteert. Hij beperkt zich tot de omschrijving die de Franse administrateurs zelf aan dat begrip gaven, zonder die op het hedendaagse conceptuele kader af te stemmen. Dat zorgt

voor een onduidelijkheid over het precieze onderzoeksobject. Het gebrek aan duidelijke definitie is symptomatisch voor de schaarste aan theoretische reflectie in het boek. Hoewel hij zich grotendeels op officiële bronnen baseert, besteedt de auteur te weinig aandacht aan de interne logica van het discours waarin die zijn gesteld. Sinds de *linguistic turn* weten we dat taal niet als een eenvoudige spiegel van de realiteit kan worden beschouwd maar dat ze die realiteit zelf mee vormgeeft. Bij rapporten van prefecten en commissarissen aan hun oversten is dit *a fortiori* het geval, aangezien een positieve berichtgeving over de stemming in het eigen ambtsgebied afstraalde op het prestige van de auteur van het rapport. Olcina geeft nauwelijks blijk van reflectie over de logica van het discours en de representativiteit van de bronnen die hij hanteert. Voor een boek dat zich bijna uitsluitend op officiële stukken baseert, is dit gebrek aan kritische afstand een aanzienlijk manco.

Niettemin heeft José Olcina hiermee een bijzonder waardevolle bijdrage geleverd tot de wetenschappelijke literatuur over de Franse periode. Het zet een nieuwe standaard voor het veld, in de eerste plaats op empirisch vlak. Dat niet alle lezers zijn analyse zullen delen zal hopelijk een stimulans betekenen voor nieuw onderzoek naar dit uiterst relevante maar enigszins verwaarloosde thema.

Brecht Deseure